

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ

освіти в контексті Європейської та Євроатлантичної інтеграції / В. Кремень // Проблеми Європейської та Євроатлантичної інтеграції України: освітній вимір. – Полтава, 2004. – С. 4 – 10.

7. Мамрич С.М. Інноваційна діяльність навчального закладу як реалізація поняття “освітнє середовище” у професійній освіті / С.М. Мамрич // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: У 2 х част. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця. – 2005 – Вип. 7. – С. 215 – 223.

8. Новиков А.М. Постіндустріальне образование / А.М. Новиков. – М.: Издательство “Эгвес”, 2008. – 136 с.

9. Огаренко В.М. Розвиток недержавної

вищої школи в Україні (кінець 80-х – 2001 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. історичних наук: спец. 07.00.01 “Історія України” / В.М. Огаренко. – Запоріжжя – 2001. – 22 с.

10. Сидоренко О.Л. Приватна вища освіта: шляхи України у світовому вимірі / О.Л. Сидоренко. – Х.: Основа, 2000. – 256 с.

11. Чмыхова Е.В. Инновационная деятельность учреждений негосударственного образования как фактор развития современной системы образования в России: Социологический анализ на примере Современного Гуманитарного института: дис. ... кандидата социологических наук: 22.00.08 / Екатерина Витальевна Чмыхова. – М., 2000. – 172 с.

Стаття надійшла до редакції 17.09.2012

УДК 378.3(477)

Марія Олексюк, викладач кафедри теорії та методики технологічної освіти
Кременецького обласного гуманітарно-педагогічного інституту
імені Тараса Шевченка

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ

У статті розглядається моделювання процесу формування професійної компетентності студентів за умови застосування компетентнісного підходу при розробці змісту естетичних, проектно-технологічних та педагогічних дисциплін, а також створення розвивального навчально-виховного середовища, спрямованого на підготовку майбутніх учителів технологій до організації творчої діяльності школярів на традиціях народних художніх ремесел.

Ключові слова: моделювання, професійна компетентність, майбутній вчитель технологій, народні художні ремесла.

Табл. 1. Рис. 1. Літ. 8.

Постановка проблеми. Реалізація компетентнісного підходу, який забезпечує переведення статичних теоретичних знань і практичних умінь у гнучкі, мобільні й оперативні форми практичної дії, вимагає радикальної трансформації процесу навчання. У науково-педагогічних працях, присвячених проблемі формування та розвитку різних видів компетентностей, пропонуються й обґрунтовуються педагогічні способи і засоби досягнення цих освітніх цілей у навчальному процесі вищої педагогічної школи (М. Головань [1], О. Овчарук [2], П. Решетник [5], І. Родигіна [6], І. Черемис [8] та ін.).

Однак, сучасна практика педагогічної освіти засвідчує, що сутністю професійного навчання як і раніше залишається повідомлення знань в інформаційно-вербальному режимі, формування умінь і навичок з навчальних дисциплін, а не

розвиток потреб і здібностей майбутніх учителів. Тому нині вкрай важливо здійснювати розробку моделей формування професійної компетентності майбутніх учителів та їх реалізацію на практиці.

Виклад основного матеріалу. Аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури, анкетування та бесіди з викладачами, які здійснюють підготовку майбутніх учителів технологій, тестування студентів уможливили виокремлення загальних для їхньої професійно-педагогічної підготовки та специфічних для навчання народних художніх ремесел проблем, з-поміж яких виокремимо такі:

1. Низький рівень загальноосвітньої підготовки вступників. Напряму підготовки “Технологічна освіта” переживає не найкращі часи своєї історії. Відновлене у 1954 р. трудове навчання в загальноосвітній школі потребувало відповідних педагогічних кадрів, тому починаючи з 70 – 80-х рр.

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ

XX ст., на факультети підготовки вчителів трудового навчання вступали абітурієнти з достатньо високими прохідними балами. На жаль, нині комплектування груп майбутніх педагогів цього профілю здійснюється за залишковим принципом, адже змінилися як суспільні, так й особистісні життєві пріоритети.

2. Труднощі навчання першокурсників зумовлені тим, що викладачі не завжди допомагають їм адаптуватися у середовищі педагогічного ВНЗ, не прищеплюють студентам навички самостійної роботи (особливо творчого характеру), не стимулюють професійну спрямованість вивчення ними кожної навчальної дисципліни.

3. Високі вимоги до майбутніх учителів технологій у процесі професійно-педагогічної підготовки зумовлені положеннями Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та зацікавленістю суспільства у формуванні в умовах сучасної школи інформаційно і технологічно компетентної, творчої особистості. Тому викладачі та студенти відзначають складність навчання у зв'язку з різнопрофільністю професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій порівняно з іншими педагогічними спеціальностями.

4. Суттєвим є скорочення навчальних годин на художньо-трудова підготовку (естетичну і проектно-технологічну) студентів в останній версії освітньо-професійної програми напряму "Технологічна освіта" (2010 р.). Звідси, невідповідність змісту цієї підготовки вимогам формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у галузі народних художніх ремесел. Мінімальна кількість годин не дозволяє організувати творчу художньо-трудова діяльність студентів на необхідному рівні.

5. Недостатній взаємозв'язок змісту навчальних курсів, спрямованих на професійно-педагогічну підготовку у галузі народних художніх ремесел, зі змістом інших дисциплін. Відомо, що основними умовами успішного професійного становлення є такі основні чинники: мотиви вибору професії, задоволеність цим вибором, початковий рівень підготовки, а також явище переносу знань умінь і навичок, отриманих при вивченні однієї навчальної дисципліни в іншу. Тому важливо, щоб цей перенос був не суто формальним підсумовуванням фактів, наприклад з історії виникнення окремих видів художніх ремесел у тому чи іншому регіоні, а творчою переробкою засвоєної мистецтвознавчої інформації, підбором об'єктивних етнографічних даних, необхідних для ілюстрації та доказу вірогідності нових знань.

6. Відсутність на факультетах підготовки вчителів технологій окремої структури, яка б проектувала та координувала технологію формування професійної компетентності студента, контролювала не лише рівень набутих студентами знань, умінь і навичок, а розвиток їхніх особистісних професійно значущих якостей. Основними завданнями цієї структури мало б стати: відстеження потреб загальноосвітньої школи стосовно видів і напрямів трудової підготовки учнів та організація семінарів для викладачів на ці актуальні теми; визначення компонентів професійної компетентності, за розвиток яких несуть відповідальність усі навчальні дисципліни, закладені в освітньо-професійну програму напряму підготовки "Технологічна освіта"; визначення доцільності змісту інваріантних і варіативних навчальних дисциплін з погляду розвитку компонентів професійної компетентності студента; проектування системи інтегрованих взаємозв'язків між навчальними дисциплінами; розробка критеріїв і діагностування рівня розвитку професійної компетентності студента на різних етапах навчання тощо.

Зазначені вище та низка інших проблем дають підстави стверджувати, що професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів технологій доцільно здійснювати в логіці компетентнісного підходу та у процесі проблемно-діяльнісного навчання, "сутність якого полягає в забезпеченні діяльнісної позиції у навчальному процесі, що сприяє становленню у студентів досвіду цілісного системного бачення майбутньої професійної діяльності" [4].

На основі аналізу літературних джерел нами здійснена спроба представити порівняльну характеристику традиційного та компетентнісного підходів до професійної підготовки майбутніх учителів технологій (див. табл. 1).

Аналіз наведених характеристик дозволяє виділити умови становлення компетентнісного підходу в професійній підготовці вчителя технологій:

- знання подається як системне, міждисциплінарне, узагальнене в різноманітних формах пошукової, розумової діяльності, продуктивного творчого процесу;

- викладач займає позицію фасилітатора, що забезпечує успішну суб'єкт-суб'єктну та групову взаємодію, тобто позицію співробітництва, демократичності, допомоги, уваги до особистісної ініціативи студента, розвитку його особистості;

- студент зорієнтований на активну взаємодію з іншими студентами та викладачами, створення клімату взаємної підтримки і відповідальності;

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика традиційного і компетентнісного підходів до професійної підготовки майбутніх учителів технологій

№ з/п	Елементи навчального процесу	Традиційний підхід	Компетентнісний підхід
1	Цілі	Спрямовані на формування професійних знань, умінь та навичок	Спрямовані на формування професійних компетенцій
2	Освітньо-професійні програми (зміст професійно-педагогічної освіти)	Реалізують Державний галузевий стандарт підготовки вчителів за напрямом “Технологічна освіта”	Індивідуальний маршрут освоєння професійно-освітньої програми (Болонська система)
3	Форми організації навчання	Аудиторно-самостійна: близько 70 % – аудиторні заняття, 30 % – самопідготовка	Індивідуальні заняття, робота у парах, малих (до 7 осіб) та великих (до 25 осіб) групах
4	Методи організації та здійснення педагогічного процесу	Методи, задані межами аудиторної організації навчання	Методи, задані індивідуальною і компетентнісно-орієнтованою спрямованістю освоєння освітньо-професійної програми
5	Діяльнісні позиції викладачів	“Ментор”, “інформатор”, “оцінювальник”	“Співробітник”, “консультант”, “партнер”, “посередник”
6	Діяльнісні позиції студентів	“Слухач”, “сприймаючий”, “запам’ятовуючий”	“Співробітник”, “дослідник”, “експериментатор”, “конструктор-творець”
7	Структура управління педагогічним ВНЗ	Структура, орієнтована на функціонування педагогічного ВНЗ	Структура, орієнтована на розвиток педагогічного ВНЗ
8	Контроль і оцінка результатів професійної підготовки	Спрямовані на перевірку сформованості професійних знань, умінь та навичок	Спрямовані на визначення рівня особистісного та професійного розвитку вчителя технологій

- студентом через групові форми організації навчання забезпечуються умови для практичного освоєння різноманітних форм міжособистісних відносин і спілкування, можливості відчувати радість від співробітництва та співтворчості;

- відмова викладачів від оцінювання відповідності заданому зразку дії та поведінки.

Крім цього, з’ясовано, що забезпечити формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у галузі народних художніх ремесел можливо при виконанні таких основних педагогічних умов:

1) *модульності*, яка забезпечує доцільну організацію змісту естетичної, проектно-технологічної та педагогічної підготовки, в основу якого покладена дидактично адаптована концепція інтегрованих знань, структурованих відповідно до ключових компетенцій, що відображають специфіку професійної діяльності вчителя технологій у галузі народних художніх ремесел;

2) *активно-діяльнісної організації навчання*,

яка зумовлює відбір форм і методів навчання, адекватних цілям та завданням естетичної, проектно-технологічної та педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій;

3) *технологізації освітнього процесу*, яка покликана забезпечити цілісність розвитку творчої особистості студента шляхом організації безперервного процесу навчання з реалізацією прогнозованого результату – високого рівня художньо-трудової і педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій.

Важливе місце у реалізації компетентнісного підходу професійної підготовки студентів належить передовсім технологіям розвивального навчання, зокрема: 1) *когнітивно-орієнтованим* – діалогічні методи навчання, семінари-дискусії, проблемне навчання, когнітивне інструктування, тренінг рефлексії та ін.; 2) *діяльнісно-орієнтованим* – метод проектів, контекстне навчання, організаційно-діяльнісні ігри, комплексні дидактичні завдання, технологічні карти, імітаційно-ігрове моделювання технологічних

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ

процесів тощо; 3) *особистісно орієнтованим*: інтерактивні та імітаційні ігри, тренінги художньо-естетичного розвитку та ін.

Доцільно адаптовані зміст і форми навчання зумовлюють вибір відповідних засобів, які забезпечують, у свою чергу, умови для ефективного застосування системи технологій. Однак безпосередньо ці чинники і технології не забезпечать реалізацію цілей компетентнісно-орієнтованої освіти, якщо застосовуватимуться автономно, як окремо узяті елементи навчального процесу. Тому необхідною і вирішальною умовою формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій є *створення цілісного освітньо-професійного простору*.

Компетентнісно-орієнтоване навчання має організовуватися таким чином, щоб під час аудиторних і позааудиторних занять студент був зайнятий творчою роботою та вмів знаходити шляхи розв'язання проблемних ситуацій; відстоювати власну позицію при реалізації нестандартних життєвих і навчальних завдань; постійно опановувати нетрадиційні способи самореалізації у навчально-пізнавальній та практичній діяльності. З цього погляду, важливою умовою організації навчального процесу на основі компетентнісного підходу у педагогічному ВНЗ є соціальна природа навчання і розвитку особистості студента, з чим пов'язана орієнтація на індивідуально-особистісні форми професійної підготовки педагога, розмаїття форм взаємодій, міжособистісних відносин і спілкування, природне вирощування індивідуальності з "колективного суб'єкта".

На рівні педагогічного ВНЗ (або факультету технологічної освіти) освітньо-професійний простір має забезпечувати повноцінний, гармонійний розвиток особистості студента, наповнення навчального процесу соціокультурним змістом, який забезпечує його прищвидшену адаптацію до різних сфер життєдіяльності. Це можливо лише за умови створення у педагогічному ВНЗ навчально-розвивального середовища, в якому студент почувається комфортно та вільно, а також забезпечення повноцінного функціонування природного механізму його саморозвитку в навчальній діяльності, що сприяє переведенню зовнішньої матеріально-духовної культури у внутрішню культуру майбутнього вчителя технологій.

Отже, формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій має здійснюватися в умовах гармонійної взаємодії єдиного освітньо-професійного простору, що охоплює усі складові навчально-виховного процесу, та розвивального

середовища, спрямованого на розкриття творчого потенціалу та здібностей кожного студента.

Сприятливе створенню розвивального середовища у системі технологічної освіти, на наш погляд, повинні народні художні ремесла, вивчення яких уможливує розвиток естетичної, проектно-технологічної та педагогічної складових фахової підготовки майбутніх учителів технологій. Ці складові, своєю чергою, зумовлюють формування елементів структури професійної компетентності студентів, зокрема, активної життєвої позиції, професійних знань та вмінь, професійних особистісних якостей і творчих умінь.

Коротко зупинимось на характеристиці феномену "народні художні ремесла" з погляду вище зазначених складових професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій. Отже, народні художні ремесла завжди були органічною складовою побуту людини та суспільного устрою, в якому вони створювалися. Їх можна вважати корінням величного дерева народної декоративної творчості, в якій черпає творчі ідеї, натхнення сучасне самодіяльне і професійне декоративно-ужиткове мистецтво. Стійкість традиції, її тісний взаємозв'язок з художньою цілісністю ремісничих виробів визначає їх культурну цінність. Регіональні особливості народних художніх ремесел зумовлені, звичайно ж, наявністю природного матеріалу в потрібній кількості. Усе інше – справа рук людини, що прагне прикрасити, естетизувати повсякденність, внести в предметний світ красу та гармонію, жити в цій красі і створювати нові шедеври, дотримуючись традицій, регіональних особливостей, співвідносячи їх зі власними уявленнями про прекрасне.

Споконвіку народне декоративно-ужиткове мистецтво розвивалося у двох напрямках: 1) домашні ремесла для потреб родини; 2) організовані промисли, де створювалися товари для продажу або спеціально на замовлення споживача. Звідси, організовані художні промисли виникали на основі домашніх ремесел. Звичайно, ремесла поділяють за ступенем художньо-творчої праці на декілька груп: 1) ремесла, в яких переважає виробничо-реміснича майстерність з виготовлення виробів утилітарного призначення (реманент, посуд, прості меблі тощо); 2) ремесла, в яких творчий і виробничий процеси займають приблизно однакове місце (декоративний посуд, ткацькі вироби, вишивка, дитячі іграшки тощо); 3) ремесла, в яких творчий процес відіграє головну, вирішальну роль (настінний розпис, писанкарство, витинанки тощо).

Ремесло – це дрібне виробництво ужиткових

**МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ**

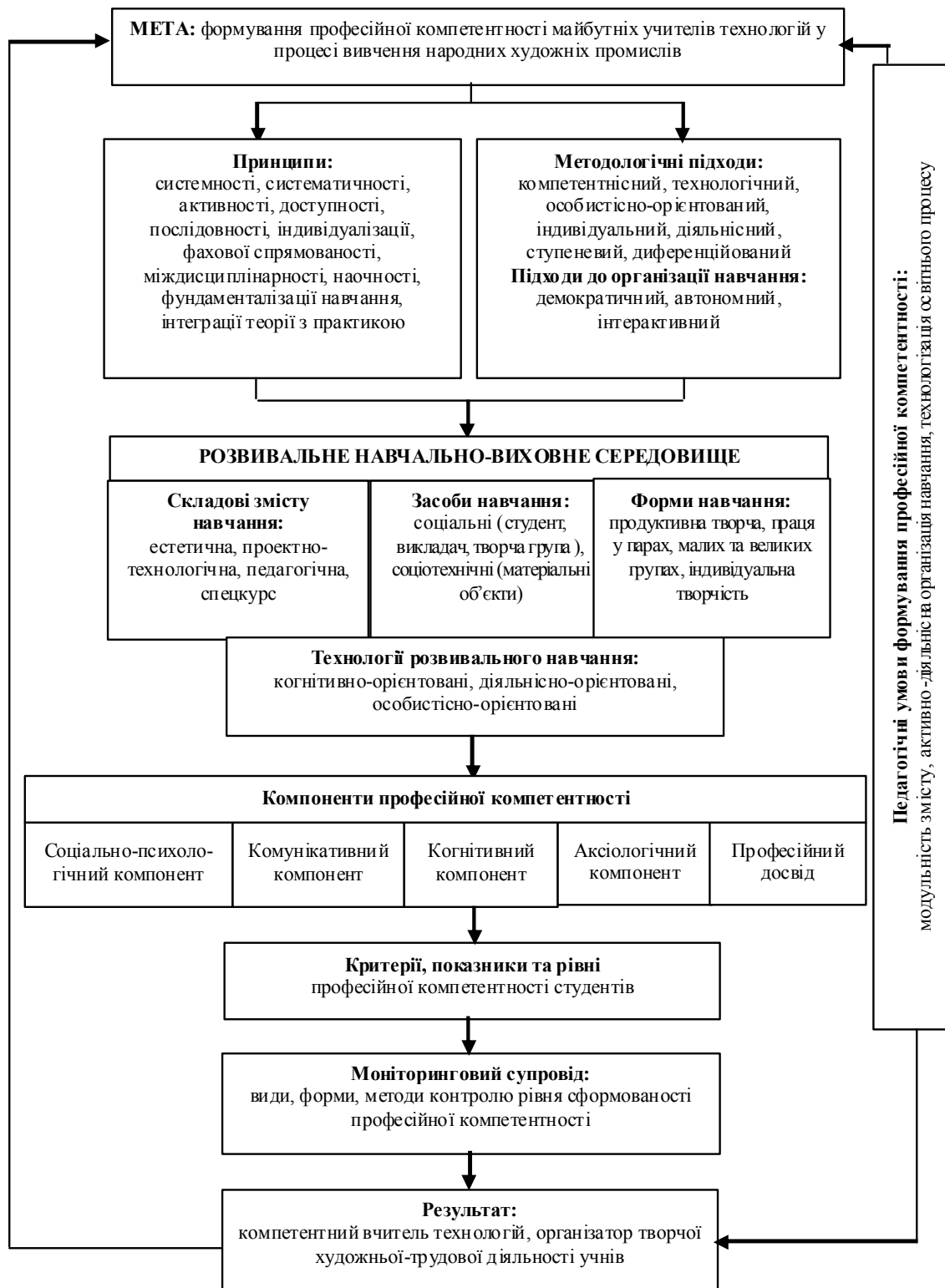

Рис. 1. Модель формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі вивчення народних художніх ремесел

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ РЕМЕСЕЛ

та мистецьких товарів, основою якого є переважно ручна техніка виготовлення без виробничого поділу праці. Технічна майстерність виготовлення ремісничих виробів, зазвичай, передавалися з покоління в покоління, тому саме в народних художніх ремеслах збережені найдавніші традиції, художні стилі, віками нагромаджений ремісничий і художній досвід. Говорячи про народність художніх ремесел, водночас не слід забувати про роль окремих творчих індивідуальностей, талановитих майстрів, які часто формували традиції того чи іншого промислу. Хоча в цілому художня своєрідність народних художніх ремесел визначається спільними стильовими особливостями, характерними для певного регіону чи осередку. Тому для традиційних художніх ремесел природною є відсутність т. зв. “авторського права” на стильові та сюжетно-тематичні новації (вони стають надбанням всього колективу); декоративно-ужиткові вироби створюються безпосередньо на продаж. На жаль, така суперечність між колективним й індивідуальним часто призводила до занепаду народних художніх ремесел.

З іншого боку, нині основною проблемою є те, що народні художні ремесла, поставлені на промислову основу, тиражують вироби низької художньої якості, тим самим спрощуючи мистецькі смаки споживача, а іноді просто викликаючи байдужість до народного декоративно-ужиткового мистецтва. Отже, творчість у галузі народних художніх ремесел має бути спрямована на створення та перетворення духовно-матеріального світу, в процесі чого людина набуває головної якості: вміння втілювати власний творчий задум у реальному матеріалі, пройти шлях від образу майбутнього декоративно-ужиткового виробу до конкретного результату. Ця здатність людини діяти за “законами краси” дає можливість для саморозвитку, виховання, виходу на нові щаблі творчого розвитку. Саме прагнення розвинути ці здібності, на наш погляд, повинно бути однією з головних цілей творчої художньо-трудової діяльності у галузі народних ремесел, зокрема в умовах професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій.

Зважаючи на вище викладене, розроблена нами модель формування професійної компетентності майбутніх учителів технологій у процесі вивчення народних художніх ремесел визначає структуру навчально-виховного процесу та функціональні зв'язки між її елементами (рис. 1), а система описаних педагогічних умов, необхідних для успішного функціонування цієї моделі, містить потенційні можливості якісного розв'язання досліджуваної проблеми. Також зауважимо, що виокремлені педагогічні умови містять усі

структурні елементи навчально-виховного процесу, тому саму модель, як і технологію навчання студентів на традиціях народних художніх ремесел, можна вважати основною умовою отримання прогнозованого результату – високого рівня сформованості у майбутніх учителів технологій професійної компетентності та готовності до організації творчої художньо-трудової діяльності школярів.

Висновок. Аналіз проблем професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів технологій показав, що діюча освітньо-професійна програма (а звідси і навчальні плани), зміст більшості навчальних дисциплін, використання традиційних методик навчання не спрямовані на комплексне формування їхньої професійної компетентності у галузі народних художніх ремесел. Розв'язання цієї проблеми вимагає, на наш погляд, застосування компетентнісного підходу при розробці змістуететичних, проектно-технологічних та педагогічних дисциплін, а також технологій розвивального навчання, спрямованих на підготовку майбутніх учителів технологій до організації творчої діяльності школярів на традиціях народних художніх ремесел.

1. Головань М.С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М.С. Головань // *Вища освіта України*. – 2008. – № 3. – С. 23 – 30.

2. Овчарук О.В. Компетентності як ключ до формування змісту освіти / О.В. Овчарук // *Стратегія реформування освіти України*. – Київ.: К.І.С., 2003. – 295 с.

3. Осадча К.П. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів інформатики у процесі вивчення фахових дисциплін: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / К.П. Осадча; Вінниця, держ. пед. ун-т ім. М.Коцюбинського. – Вінниця, 2010. – 20 с.

4. Петрук В.А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04 / В.А. Петрук; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2008. – 37 с.

5. Решетник П.М. Професійна освіта і компетентність / П.М. Решетник, Н.Г. Батечко // *Науковий вісник НАУ*. – 2005. – № 88. – С. 157 – 162.

6. Родигіна І.В. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання / І.В. Родигіна. – Х.: Вид. група “Основа”, 2005. – 96 с.

7. Саюк В.І. Розвиток професійної компетентності вчителів географії у системі післядипломної педагогічної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / В.І. Саюк; Центр. ін-т післядиплом. пед. освіти АПН України. – К., 2007. – 22 с.

8. Черемис І. Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності й компетенції / І. Черемис // *Вища освіта України*. – 2006. – № 2. – С. 84 – 88.

Стаття надійшла до редакції 11.09.2012